

tolhatta. Többek között általa számíthat a kötet érdeklődésre a huszadik századi délszláv történelem kutatóinak szükségképpen korlátozott körén túl is, és lesz a jövőben megkerülhetetlen publikációvá a szakmában.

A bibliográfiát kézikönyvek, lexikonok, kronológiák felsorolása zárja.

A fiatal szerző első monografikus munkája megérdemli, hogy szóvá tegyem egy hiányosságát: nem elégíti ki azt a kíváncsiságunkat, hogy az általa leírt diplomáciai, nemzetközi politikai csatározásokról a maguk idején mit tudott a két ország közvéleménye. Ezt persze nem könnyű pontosan rekonstruálni, de talán közelebb vihetett volna hozzá, ha egyet-mást fölillant a két ország sajtójának magvasabb reagálásaiból, legalább a kapcsolatok alakulásának néhány csomópontján. Még valami hiányzik: a könyv oldalain fölbukkanó szereplők hatalmas hadseregében némi rendet teremtő névmutató. Ebben azonban a szerző vétlen. A mutató idejében elkészült, a kiadóhoz is eljutott, majd kézen-közön mégis kimaradt.

Harsányi Iván

Hasonló kezdetek – eltérő folytatás*

Gulyás László könyve a történelmi Magyarország területén kialakult két nagyrégió – Felvidék és Délvidék – huszadik századi történetének, etnikai, gazdasági, politikai viszonyainak, tér- és településszerkezetének alakulását mutatja be rendkívüli részletességgel, de mégis (legalábbis a szakember számára) áttekinthetően, jól körülhatárolható koncepció alapján. A könyv óriási adatmennyiséget tár az olvasó elé, de szerkezete világos, a fejezeteket a szerző a térség, illetve a régiókra gyakorolt hatásuk révén sorsdöntő történeti-politikai változások alapján tagolta és osztotta fel. A könyv adatgazdagsága a vállalt feladatból következők: a szerző egyszerre kívánja bemutatni a két – egymástól egyébként nagyon is eltérő vonásokkal rendelkező nagyrégió történeti sorsának, politikai, etnikai, gazdasági, tér- és településszerkezeti változásainak szinte valamennyi fontos jellemzőjét. Egyet kell értenem az előszót író Horváth Gyulával: a történeti magyar régiókról még nem készült eddig egyetlen ilyen alapos és részletes, ennyire jelentős tényanyagot felvonultató újabb kori mű, amiről csak azért nem írhatom, hogy egy kitűnő könyv vaskos kötetét tartja kezében az olvasó, mert sajnos, az olvasást nagyon megnehezítő,

* Dr. GULYÁS László: *Két régió – a Felvidék és a Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt., Pécs, 2005. 233 p.

(az átlagolvasót valósággal elriasztó) mákszemnyi betűkkel nyomtatták, s emiatt vékonyabbra sikeredett. A könyvet 51 ábra gazdagítja (jórészt az etnikai viszonyokat, társadalmi fejlettségi mutatókat – például írástudók aránya, a lakosság iskolai végzettségének változásai – illetve a nemzeti termék, nemzeti jövedelem – mutatókra vonatkoznak). Rendkívül hasznos része a könyvnek a nagyszámú (összesen 28) térkép, amit a szerző ugyan más, a térség történetéről szóló munkákból vett át (mindig a forrás pontos megjelölésével), de nagyon jól illeszkednek a szöveghez.

A szerző hét fejezetben mutatja be a Felvidék és a Délvidék sorsát az Osztrák–Magyar Monarchia korától egészen napjainkig. Jómagam nem véletlenül használom immár másodszer Vajdaság helyett a Délvidék szót. A Vajdaság – Vojvodina – a régió szerb elnevezésének magyar fordítása. Ha a szerb fogalmat használjuk, akkor, ha következetesek akarunk lenni, a másik régió kapcsán a Slovensko, illetve magyar megfelelője, Szlovákia fogalom alkalmazása volna indokolt. Gulyás a könyv első fejezetében jó áttekintést ad az Osztrák–Magyar Monarchia területi és politikai struktúrájáról, nemzetiségi és gazdasági viszonyairól, valamint a Magyar Királyság regionális fejlődéséről, illetve a Felvidék szempontjából fontos cseh és szlovák, valamint a Délvidék későbbi sorsát befolyásoló szerb és horvát nemzeti integrációs folyamat (nemzetté válás) kérdéseinek, politikai viszonyainak alakulásáról. Rendkívül fontosnak tartom az I. fejezet 4.4-es alfejezetét, amely a gazdaság önfejlődéséből fakadó regionalitást vizsgálja a dualista Monarchia idején. Itt jól kirajzolódik a két régió jellege között már a századelőn meglévő különbség.

Gulyás László két magyar szerző régiókra vonatkozó elképzeléseit ismereti részletesen: Tóth Józsefét és Beluszky Pálét. Kettejük közül csak az előbbi kezeli a Délvidéket önálló régióként, míg utóbbi az Alföldnek a kiegyezés utáni modernizáció által leginkább érintett középső és déli részét egyetlen egységként fogja fel. Szerintem, ha kizárólag a modernizációs hatásokat vesszük alapul, Beluszky Pál felosztása elfogadható, azonban, ha a régiókat jellemző más meghatározókat is figyelembe vesszük (az etnikai, kulturális, történeti jellemvonásokat), akkor inkább Tóth Józseffel értek egyet, s a Délvidéket a tőle északabbra fekvő, abszolút magyar többségű középső alföldi területektől elkülönülő régióként foghatjuk fel.

A könyv második fejezete a kisenemzeti széttagoltságához (a trianoni békeszerződéshez) vezető utat tárgyalja meglehetősen részletességgel. A háttérmegállapításra vonatkozó elképzelések közül érdemes kiemelni, hogy míg magyar–szlovák viszonylatban legalább tiszavirág életű megállapodás szintjén (Bartha-Hodža-vonal) létezett az etnikai választóvonalat figyelembe vevő elgondolás, addig az igazságos etnikai alapú határvonal

megállapítására magyar–szerb (jugoszláv) viszonylatban 1918-ban kísérlet sem történt. Végül a Felvidék egésze, annak magyar többségű déli peremével együtt az új csehszlovák állam része lett, míg a Délvidéket kettéosztotta a trianoni államhatár. A régió kisebbik része Magyarországnak maradt, míg nagyobbik részére az új egységes délszláv állam tette rá a kezét. Míg a Felvidéken az 1910-es magyar népszámlálás adatai alapján is kimutatható a szlovák többség, addig a Délvidéken a szerbek, illetve általában a délszlávok (33,5%) aránya nem érte el a magyarokét (35%).

A két világháború között a két, Magyarországtól elválasztott régió sorsa sok mindenben hasonlított egymáshoz. Mind a prágai, mind a belgrádi uralkodó elit a két régió kárára valósította meg gazdasági érdekeit. A Felvidék esetében bonyolította a helyzetet, hogy a terület az egységes csehszlovák nemzetkonceptió kudarca után a cseh és szlovák nemzeti szembenállás terepe lett. A felvidéki magyarság mind a fent említett gazdaságpolitika, mind a cseh–szlovák szembenállás következményeit megérezte, bár meg kell jegyezni, hogy a magyar kisebbség helyzete a két világháború közötti Csehszlovákiában még mindig sokkal jobb volt, mint a rendkívül instabil, diktatúra által is sújtott délszláv államban. A Délvidék ugyan nem volt fő terepe az első Jugoszláviára jellemző szerb–horvát politikai küzdelemnek, de hatásait érezte.

A következő fejezet a térség második világháborús sorsát tárgyalja. A német segítséggel létrejött önálló Szlovákia kapcsán több, érdekes, de helytálló véleményt fogalmaz meg a szerző. Idéz olyan szlovák véleményeket is, melyek szerint a korszak minden hátránya és ellentmondásossága dacára némi pozitív eredményt is hozott a szlovák terület fejlődése szempontjából. A Délvidék sorsával kapcsolatos alfejezet jobbra eddig is ismert adatokat hoz, érdekes azonban a szerzőnek a német tervekben szereplő Prinz Eugen Gaura vonatkozó fejtegetése. Itt kénytelen vagyok egy szubjektív megjegyzést tenni: bármennyire valószerűnek tűnik is a szerző érvelése a németek tervezte balkáni „kisállam” potenciális gazdasági életképességéről, magyar szempontból bizony inkább jobbnak vélem, hogy a hitleri állam ezirányú, sőt valamennyi térségünkre vonatkozó elképzelése meghiúsult.

A könyv következő fejezete a szocialista korszak regionális fejlődését tárgyalja nagy hozzáértéssel és objektivitással. A második világháború vége és az azt közvetlenül követő időszak minkét régió magyar kisebbségét tragikusan érintette. A háború utáni szocialista tervgazdaságos időszak részben modernizációs törekvéseket is hozott. Ebből azonban a Felvidéken inkább csak a szlovákok lakta területek profitáltak. A Vajdaságnak viszont teljes egésze rosszabbul járt a titói időszakban. Nem-

csak a már a két világháború közötti korszakból is ismert „fejőstehén” szerep miatt, hanem azért is, mert a régió etnikai viszonyaiban bekövetkezett változások (a németek elűzése 1944/45-ben és a háború utáni fejletlen balkáni területekről történő szerb kolonizáció) nem csupán a nemzetiségi összetételt változtatta meg, hanem súlyos csapást jelentett a régió gazdasági fejlődésére is. Egyetértek Gulyás Lászlóval abban is, hogy cáfolja azt a legendát, miszerint a titói Vajdaság-tartomány a Kárpát-medencei magyar kisebbségek „legvidámabb barakkja” lett volna.

A könyv két utolsó fejezete az ismertetett régiók nagy mértékben eltérő 1990 utáni sorsát mutatja be. Ekkor sajnos megint a szétesett délszláv állam katasztrofális politikai-gazdasági helyzetbe jutott szerb részében ragadt Délvidék járt rosszabbul az európai uniós taggá vált Szlovákiával szemben. Míg ez utóbbiban a magyarság az elmúlt tizenöt évben, nagy erőfeszítések árán ugyan, de erősítette pozícióit, és nemzeti közösségként való fennmaradására van esély, addig a nagy arányú magyar elvándorlástól (is) sújtott Délvidéknek erre egyre kevesebb lehetősége mutatkozik.

Végül engedtessek meg a recenzensnek – részben személyes okokból, hiszen családjá mind apai, mind anyai ágon a Baja–Zombor–Szabadka-háromszögből származik – egy észrevétel. Bennem, hiányérzetet kelt, hogy nincs a könyvben legalább egy rövid alfejezet a délvidéki régió határon inneni részének 20. századi, ugyancsak röögös útjáról, sorsáról.

Sokcsebits Dénes

Román–magyar kapcsolattörténet, 1918–1923*

Bármennyire közhelyes is azzal kezdeni egy recenziót, hogy a szerző nehéz fába vágta a fejszét, most mégsem tehetünk mást. Amint azt a Iași Egyetem docense is megfogalmazza a trianoni béke és a magyar–román kapcsolattörténet összefüggéseit tárgyaló munkájához írt bevezetőjében: az együttélés bármely korszakáról legyen szó, nem könnyű a magyar–román kapcsolatokról írni. Lehet, Magyarországon már hamisan csengének az olyan kijelentések, hogy tudományosan nehéz feldolgozni egy témát, amit természetszerűen *szenvedéllyel* (kiemelés itt és később is tő-

* Lucian LEUȘTEAN: *România, Ungaria și tratatul de la Trianon 1918–1920*. [Románia, Magyarország és a trianoni béke, 1918–1920.] Seria Historia. Polirom, Iași 2002. 237 p.; Uő: *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” 1920–1923*. [Románia és Magyarország az „új Európa” keretében, 1920–1923.] Seria Historia. Polirom, Iași 2003. 270.